

† DR. LOJZE RES

Dne 17. maja letos je v mestni bolnišnici v Benetkah umrl dr. Lojze Res. Rojen je bil dne 1. julija 1893 v Gorici, kjer je obiskoval osnovno šolo in gimnazijo. Po maturi je vstopil v goriško semenišče, ki ga je zapustil proti koncu vojne in moral v vojake. Po prevratu se je učil na dunajski, zagrebški in ljubljanski univerzi, kjer je l. 1922 napravil doktorat iz slavistike; svoje učenje je dovršil na univerzi v Florenci. Nastavljen je bil kot profesor v Cà Foscari (Istituto superiore di studii economico commerciali e di scienze diplomatiche) v Benetkah, kjer je do zadnjega predaval srbohrvaščino.

Že v srednji šoli se je s posebno tenkim čutom in ljubeznijo za lepoto zanimal za vse panoge umetnosti, posebno za upodabljačo umetnost in leposlovje. V poslednjem je — kakor večina dijakov — tudi preizkusil svojo tvorno moč; svoje prvence v prozi je priobčeval v raznih dijaških in drugih listih. V semeniških letih se je veliko pečal s problematiko umetnosti in sodeloval s krajšimi in daljšimi članki v »Času«; oglasil se je tudi v »Domu in svetu«. Bil se je že zgodaj zavedel, da je njegovo pravo polje znanstveno delo, posebno kritika upodabljačo umetnosti in leposlovja, s katero se je rad poizkušal že kot srednješolski dijak. Leposlovnim poizkusom je bil dal v glavnem slovo z občutenimi črticami, ki so bile nastale v dneh, ko se je kot vojak mudil na soški fronti in ki jih je pozneje zbral in izdal v zbirki »Ob Soči«. Ustanovitev »Naše založbe« v Trstu, ki je imela namen izdajati oblikovno lepe in vsebinsko pomembne knjige, je bila njegova zamisel; istotako je bila njegova zamisel tudi izdajanje »Jadranskega almanaha«, katerega prvi letnik, ki se odlikuje po svoji pestrosti in aktualnosti, je izšel pod njegovim uredništvom; isti čas je veliko sodeloval pri goriški »Mladiki« in drugih listih in revijah. Posebno ljubezen in skrb je bil posvetil monumentalni izdaji zbornika »Dante«, pri katerem je sodelovala cela vrsta slovenskih in italijanskih znanstvenikov, in ki je izšel v obeh jezikih. To delo ga je seznanilo z italijanskimi kulturnimi krogi in je pomenilo znaten korak na poti kulturnega zbližanja obeh sosednjih si narodov. Iz istega plemenitega nagiba je presadil na naš jezik tudi klasične »Rožice svetega Frančiška«. Ne bom našteval številnih, po raznih listih in revijah raztresenih poročil o umetniških razstavah in drugih važnih pojavih italijanskega kulturnega življenja. Ne smemo prezreti, da je s svojimi osebnimi stiki širil zanimanje in razumevanje za našo kulturo med drugorodci, še manj pa smemo podcenjevati to podrobno delo.

V teku let je imel v Benetkah in drugod vrsto predavanj o Tolstoju, Dostojevskem in filozofu Solovjevu; v teh je italijansko občinstvo seznanjal z velikimi slovanskimi duhovi, kakor je tudi nesel slavo

benečanske umetnosti, ki jo je ljubil in poznal do potankosti, izven mejâ dežele.

Za nas dokaj važno, a za širše občinstvo skoraj neopaženo je bilo njegovo sodelovanje pri »Grande enciclopedia italiana«, za katero je napisal več člankov o naših možeh, med drugimi o Ivanu Cankarju, a najnazadnje daljši članek o slovenski literaturi. To je bilo njegovo zadnje delo, ki ga je pisal, ko je bil že resno bolan in je za uro ali dve vstajal le k pisalni mizi. Nič manj pomembno ni bilo njegovo sotrudištvo pri »Piccola enciclopedia Vallardi«; morda še pomembnejše zaradi tega, ker je zanjo prispeval vse o severnih in slovanskih literaturah. »Tega dela ne smeš podcenjevati,« je rad poudaril; »Italijani bodo cela desetletja segali po teh virih.« Ako smo bili v podobnih izdajah pri drugih narodih večkrat po mačehovsko prikrajšani, smo bili v imenovanih italijanskih enciklopedijah upoštevani v polni meri in to ni najmanj Resova zasluga.

Res je, da nam ni zapustil velikih, zelo vidnih del, ker so ga življenjske okoliščine predolgo zadrževale od mirnega, plodonosnega snovanja, v katerem bi bil lahko do konca izmeril vse svoje sile, in ga je nazadnje uhitela smrt... Stojé ob njegovem mrtvaškem odru sem se nehoté spomnil dijaških let, najinih sprehodov v mehkih, južnih nočeh, zanesenih besed, s katerimi je rad razpredal svoje sanje in načrte. To je že zelo daleč, medtem se je bilo marsikaj spremenilo, življenje in ljudje, le Lojze se v ničemer ni bil spremenil. Kadarkoli sva se srečala, me je nehoté spomnil na goriške livade, na Sočo in na mladost, na besede polne obetov, ki jih je govoril z isto zanesenostjo zdaj kot pred leti, z istim drznim pogledom v bodočnost. Njegova mladostna želja, da bi postal profesor umetnosti, se mu ni izpolnila, a zato je hotel to svoje notranje nagnjenje utešiti z besedo in s peresom, s predavanji in razpravami, vedno s tisto občudovanja vredno železno voljo in optimizmom, ki sta mu bila prirojena. Le zadnja leta je bila na neomajno vero, ki jo je gojil vase, legla rahla senca, ki jo je skrbno skrival in tajil še samemu sebi, da jo je bilo le težko opaziti tudi najbistrejšemu očesu. Četudi se je zavedal pomembnosti svojega podrobnega dela, je polagoma vendar začutil prepad, ki je zijal med njegovimi drznimi obeti in resničnostjo...

Ko sva nekega poletnega večera sedela v njegovi sobi na Lidu, med knjigami in podobami, ki so pokrivalo vse štiri stene, in se pomenkovala, me je vnovič nagovarjal, naj spišem roman »pokolenja, ki je doraščalo tik pred vojno in med vojno, gojilo iste sanje in kovalo iste drzne načrte«. Saj sem sam pogosto mislil na to, a so me — poleg drugega — zadrževali grenki pomisleki, ki sem jih tisti večer prvič izrazil v besedah: »Roman pokolenja, ki niti zdaleč ni dalo tega, kar je obetalo?« Gledal me je nekaj dolgih trenutkov, nato je odločno stresnil z glavo: »Saj ni res tako.« Nisem mu ugovarjal, ker sem čutil, da sem ga zadel na boleče mesto. Uro ali dve pozneje

sva sredi tihe, temne noči sedela na čolnu ob morju, tedaj mi je prvič in zadnjič odgrnil svojo najtišjo bridkost: »Človeka zgrabi življenje za vrat in mu ne da dihati... Še leto ali dve, nato si bom oddahnil... Spisal bom knjigo o idejnih smereh v povojni slovenski literaturi; izšla bo hkratu v slovenščini in italijanščini...« Preden sva legla, mi je toplo stisnil roko in me pogledal v oči; kakor da mi je s tem, ko se mi je odkril, dal kos sebe.

To je bilo pred leti... Pretekli božič mu je bila bolezen že oslabila telo — nikoli prej ga nisem videl tako mirnega — a mu ni uklonila volje in duha. »V pol leta bo knjiga napisana,« mi je zagotovil. Načrta, ki naj bi bil le začetek njegovega »velikega dela«, ni utegnil izvršiti.

Ali bi bil njegov obraz tako miren, brez najmanjše sence trpljenja, če bi se bil v smrti tega zavedal? Kakor da je samo zadremal, da se spočije, preden sede za mizo... Čustvoval sem ob spominu na ure, ki so naju družile, in se mi je globoko zasmilil. Zdelo se mi je, da sem ga, ki je bil sicer široko odkrit in le svojih najtišjih in najglobljih bolesi ni nikomur zaupal, šele takrat do dna spoznal. Prej sem mogel le rahlo slutiti dramo človeka, ki ga je življenje prevarilo za upe. Kakor nekaterega izmed tistih, ki so zoreli na prelomu dobe, in posebej onih, ki živijo ločeni od narodnega trupa. A posebno njega, ki se je upal največ in najdlje, in si je bil postavil za nalogo, biti posredovalec med dvema kulturama. Kdo se mu upa odrekati tople, skoraj bolesterne povezanosti s svojim rodom? Toda kljub temu je v njegovem srcu še vedno našla prostora posebna ljubezen — ne samo do italijanske kulture, ampak tudi do dežele in ljudstva. Tej ljubezni je ostal zvest še v najtežjih trenutkih, ko smo drugi stokrat zdvajali. Ali je bilo njegovo toplo, zares iskreno prizadevanje poplačano po zaslužanju? Le sam to ve. Toda zdi se mi, da je kljub nekaterim vidnim uspehom ostal tujec med tujci. Tega vtisa mi niso mogle izbrisati niti solze, niti zanesene besede, niti številni šopki pomladanskih cvetic, ki so mu pokrivali truplo. Ali se ni tega tudi sam zavedal v predsmrtni slutnji in je zato hotel počivati v domači zemlji?

Marsikaj, kar je z ljubeznijo ustvaril, nekatero njegovo prizadevanje bo zabilisal čas. Toda ne bo mogel zabilisati njegove močne, samobitne osebnosti, ki ni ostala brez vpliva na okolico, in ki bo ostala živa v spominu vseh, ki so ga poznali. In ne bom pozabil njegovega nespremenjenega, mirnega, resnobnega obraza, kakršnega kažejo le pravičniki, ki so si do konca svesti svoje stvari. Biló mi je, kakor da mi hoče zaklicati v zaključek najinega poslednjega preženka o Cerkvi, ki so ga bile sprožile neke bridke okoliščine: »Tako je, dragi; nič drugače!« V stvareh, ki so se tikale verskih resnic, ki jim je ostal do konca zvest, in v katere nikoli niti za las ni podvomil, kakor nekateri izmed nas, nikoli ni trpel ugovora. Morda je bila vera edina, ki ga ni razočarala in mu je ta zavest lajšala smrt — vse drugo so bile ničevosti.